

سلطان تجارت فرش کرمان

گذری بر زندگی میرزا مصطفی کمال

بابک افشار

مصطفی کمال اندکی بعد از مهاجرت به ایران، در هنگام تحصیل در کالج اصفهان - تاریخ عکس ۱۳۷۲ هجری شمسی

کرمان به خارج از کشور، با صدور قالیهای نفیس خود، نام کرمان را از شرقی ترین کشور دنیا یعنی چین تا غربی ترین قاره کره خاکی یعنی آمریکا، پرآوازه ساخته بود، و او کسی نبود جز مرحوم میرزا مصطفی کمال که بر شک برداختن به خلاصه ای از زندگی و فعالیت های تجاری این انسان موفق برای مردم فرهنگ دوست میهنمان خالی از لطف نخواهد بود.

مرحوم مصطفی کمال، قریب به یکصد و بیست سال پیش

اگرچه مرحوم محمد ارجمند کرمانی با ارائه قالیهای منحصر به فرد خود به بازارهای جهانی، عنوان پر افتخار «سلطان فرش» را از بین تمامی قالیافان مشهور ایران، به خود اختصاص داد و فرش کرمان را از حیث کیفیت، شهره خاص و عام نمود، لکن شهر کرمان سلطان فرش دیگری هم داشت که با عرضه گسترده قالی

مصطفی کمال جوان در کنار هدیه‌های قالی آماده صادرات و هدیه‌ای از قالیافان - تاریخ هکس ۱۲۸۶ هجری شمسی

مصطفی کمال و سه فرزندش در میان جمعی از کارکنان ، قالیافان و طراحان شرکت لالیالی طاروشانجیان - تاریخ هکس ۱۳۰۳ هجری شمسی

مصطفی کمال بعد از درگذشت همسرش، به همراه سه فرزندش نصرت، امیر و شوکت - تاریخ هکس ۱۳۰۴ هجری شمسی

۱۸۸۰ میلادی برابر با ۱۲۶۰ شمسی)، در عثمانی (ترکیه امروزی) بدنیا آمد، لکن در دوران کودکی، به دلیل گشتار آرمه این کشور که در سال ۱۳۱۱ هجری قمری برابر با ۱۲۷۲ هجری شمسی توسط سلطان عبدالحمید، پادشاه وقت عثمانی صورت گرفت، وی به رهم مهاجرت تمامی بستگانش به آمریکا، به اتفاق چند تن از خویشان خود به ایران پناه آورد و در کالج اصفهان مشغول به تحصیل شد. بعد از پایان تحصیلات و درست در عنوان جوانی به دلایل نامعلومی به کرمان کوچ کرد و از این تاریخ تا پایان عمر در این شهر ساکن گردید.

در کرمان سرنوشت برای او چنین در نظر داشت که یازن مؤمنه‌ای از خانواده‌ای اصیل روبرو شود که در فاصله شش سال زندگی مشترک، سه فرزند به نام‌های نصرت، شوکت و امیر برای او به ارمغان آورد، لکن قضایا بر این بود که مصطفی کمال، همسر کاروان خود را، بعد از بدنیا آمدن سومین فرزند خود، در عین جوانی از دست بدهد، ولی علی‌رغم برخوردار شدن از ثروت و مکنث فراوان، تا پایان عمر، همواره باشانه خالی کردن از ازدواج مجدد، به این زن کرمانی وفادار بماند. اما آنچه که لیاقت و شایستگی مصطفی کمال را به اثبات می‌رساند، این است که وی در منطقه‌ای توانست خود را به عنوان یکی از صاحبان بزرگ صنعت قالیبافی مطرح نماید، که سابقه فرش مرغوب و بادوامش به قول نویسنده کتاب «هنر و صنعت قالی در ایران» به «قبل از دوران صفویه برمی‌گردد، شهری که در زمان این سلسله نیز، یکی از مراکز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مصطفی کمال و پسرش امیر در میان جمعی از قالیبافان و طراحان شرکت فرش طاروشانجیان - تاریخ هکس ۱۳۰۴ هجری شمسی

یکی از رابطین تجاری مصطفی کمال در چین

آن به عنوان عالی‌ترین مدارج ترقی قالی کرمان یاد کرده، با تاریخ هجری شمس ۱۹۲۲ تا ۱۹۲۹ میلادی برابر با ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۸ شمسی، درمی‌یابیم که وی درست زمانی را دوران تعالی قالی کرمان دانسته که کارگاه‌های قالیبافی مصطفی کمال، در شهر کرمان، تولیدات مرغوب خود را در عدل بندی های انبوه، به وسیله شریه بند عباسی و از آنجا از طریق کشتی، روانه بندر نیویورک در کشور آمریکا می‌ساخته است؛ که همین تجارت انبوه و صادرات بی‌وقفه فرشهای مصطفی کمال به خارج از کشور، بالاخص آمریکا بود که موجب گردید در همین زمان یا در آغاز قرن بیستم، قالی کرمان را سراسر جهان آن روز بشناسند و کرمان یکی از بزرگترین مراکز قالیبافی جهان نام بگیرد (۳)».

با استناد به اسناد و مدارک موجود در سازمان اسناد منی کرمان، چنین درمی‌یابیم که مصطفی کمال، مدتی قبل از سال ۱۲۹۰ هجری شمسی، در کرمان اقدام به راه‌اندازی کارگاه‌های قالیبافی نمود و با گذشت زمان

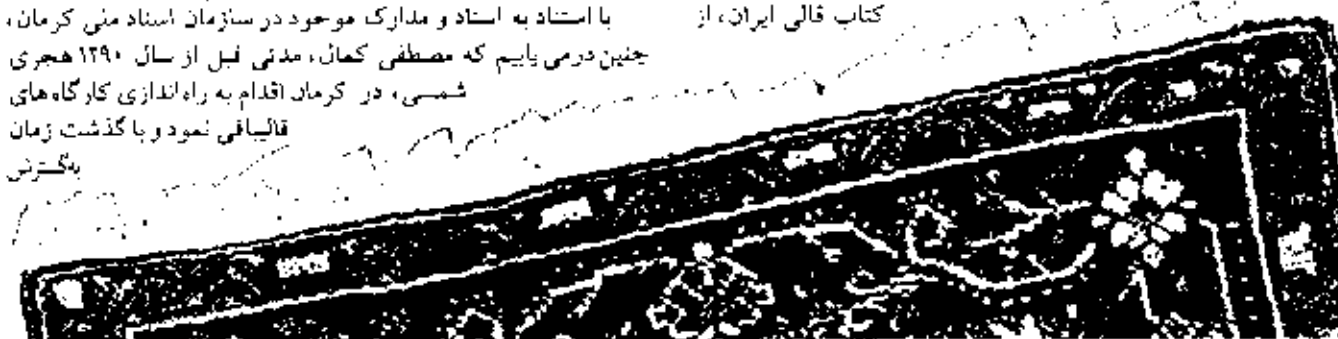
بگسترش

بزرگ قالیبافی ایران محبوب می‌شد (۱)».

بهر حال میرزا مصطفی کمال را بایستی یکی از قالیبافانی دانست که در توسعه صنعت فرش کرمان و اشاعه شهرت و معروفیت آن به خارج از کشور، نقشی به سزایی داشته و محقق بزرگی چون میسپیل ادواردز، نویسنده کتاب «قالی ایران» را بر این عقیده و ادانسته که «در فاصله سالهای ۱۹۲۲ تا ۱۹۲۹ میلادی، صنعت قالیبافی کرمان، هم از لحاظ کمیت و هم از حیث کیفیت، به عالی‌ترین مدارج ترقی و تعالی رسید، به طوری که در حدود ۵۰۰۰ دستگاه بافتندگی در آن اشتغال داشت (۲)».

با تطبیق نمودن سالهایی که نگارنده

کتاب قالی ایران، از

و توسعه آنها همت گمارد و موفق شد در مدت اندکی، شرکت قالیبافی بزرگی را با عنوان «طاوشانجیان» راه اندازی کند و توجه تجار بزرگ فرش دنیا را به خود جلب نماید، به طوری که تبادلات تجاری وی با جفرسون آمریکایی، یکی از بزرگترین تجار فرش دنیا، برای او در کشور آمریکا، آن چنان معروفیتی به همراه آورد که در بندر نیویورک، کشتی مسافربری عظیم نورماندی را پانزده دقیقه به خاطر تاخیر وی از حرکت بازداشتند تا این بافنده و تاجر فرشهای سحرآمیز کرمان، از رجعت به سمت شهر کوچک خود باز نماند چرا که به عقیده سیل ادواردز، اگر چه «کرمان شهری است با بناهای خشت و گلی که مقداری از آن نیز ویران شده است... و به هیچ وجه شهری برجسته و قابل ملاحظه به شمار نمی رود، با این همه نام آن در سراسر جهان شهرت دارد زیرا بهترین نوع قالی توسط مردم این شهر بافته می شود» (۴).

و امروز ما شاهدیم که مردم کرمان از مردان خلاق و پرتلاشی چون مرحوم مصطفی کمال به عنوان یکی از کسانی که موجبات شکوه و شهرت جهانی قالی کرمان را فراهم آوردند و یا هنر منحصر به فرد خود، بر لوح زرین افتخارات بی شمار مردم این دیار، نقش و نگاری جادویی پدید آوردند، به نیکی یاد می کنند، لکن، این پایان حکایت قالی کرمان نیست، چرا که محققان و متخصصان بزرگ قالی دنیا بر این عقیده اند که «نقیس ترین و ظریف ترین قالی ایران یا بهتر بگوییم قالی دنیا در شهر کرمان تهیه می شود... به این ترتیب می توان با اطمینان خاطر، نشان افتخار را به قالیافان کرمان اعطا کرد» (۵).

و بالاخره مصطفی کمال، یکی از جمله قالیافان و تجار معروف فرش کرمان در سال ۱۳۳۰ در تهران دارقانی را وداع گفت و در جوار حرم مطهر حضرت عبدالعظیم به خاک سپرده شد. اما سزاوار است تا از بافندگان فرش، این هنرمندان بی نام و نشان صنعت قالی کرمان نیز یادی به میان آوریم، همانان که رنگ سرخ جبینشان، در کارگاه های تاریک و نور فرش بافی به زردی گرانید، لکن سرینجه های نقش آفریشان، پایان هنر را با هارمونی چشم نواز نخ و رنگ و گره به منصفه ظهور نشانند تا داوران هنر و صنعت قالی ایران اعتراف کنند که...

شاهکار قالی های ایران قالی کرمان است. طرح و انتخاب رنگ در این قالی ها به حد اعجاز زیبا و خیال انگیز است. دو قالی کرمان را به ندرت می توان از نظر رنگ با یکدیگر شبیه دانست. رنگهای انتخاب شده ای که هنرمندان قالیباف و طراح کرمانی کنار هم قرار می دهند و طرحی که با این رنگها ساخته می شود کمتر می توان از آنها خرده گرفت و یا بهتر از آن را انتخاب نمود (۶).

اما اکنون دیرزمانی است که با پایان زندگی اکثر بافندگان فرش، این هنرمندان بی نام و نشان صنعت قالی کرمان، معدود تجار بزرگی چون مصطفی کمال، شهرت جهانی قالی کرمان به یادها و خاطره ها پیوسته و این میراث ارزشمند ملی، در زوالی

مصطفی کمال بخش همده ای از فرش های نلیس خود را به انگلستان صادر می نمود - تاریخ عکس ۱۳۲۱ هجری شمسی

فرش های سحرآمیز مصطفی کمال آماده صدور به بازارهای جهانی - تاریخ عکس ۱۳۲۱ هجری شمسی

اطلاق بازرگانی کرمان

مصطفی کمال تاجر بزرگ فرش در کنار عده‌ای دیگر از بزرگان کرمان در اطلاق بازرگانی کرمان - تاریخ عکس ۱۳۲۲/۱۲/۲۸
نشسته از چپ: مصطفی کمال، سید ابوالقاسم هرندی، احمد یزدانپناه (دیپلماتی)، محمد اوجمند و آنگاه

نایاب‌ورانه، آرزوی آن روزی را بر دل شیفتگان این هنر گذاشته که باز هم از فرش کرمان این گونه تعریف شود: «هیچ متاهی با قالی کرمانی که از پشم یا ابریشم بافته می‌شود و از لحاظ نفاست و ظرافت و رنگ آمیزی فوق العاده اعلا و ممتاز است نمی‌تواند رقابت کند و این صنعت بطور قطع از نفیس‌ترین صنایع ظریفه‌ای است که در دنیا بوجود آمده و بدون اغراق یک پارچه قالی کرمانی هر قسم قالی دیگری را تحت الشعاع قرار می‌دهد (۷)».

- ۱- منصور روزی، هنر و صنعت قالی در ایران، ص ۸۵
- ۲- مینسپیل انواروز، قالی ایران، ص ۳۳۰
- ۳- منصور روزی، هنر و صنعت قالی در ایران، ص ۸۵
- ۴- هسنان، ص ۳۳۷
- ۵- هسنان، ص ۳۳۴
- ۶- منصور روزی، هنر و صنعت قالی در ایران، ص ۸۵
- ۷- انوارال سیرینی ساینکس، دو هزار مایلی از ایران، ج اول، ص ۲۲۲
- ۸- آرشیو شفاهی سازمان اسناد ملی ایران مدیریت منطقه کرمان
- ۹- اسناد موجود در سازمان اسناد ملی ایران مدیریت منطقه کرمان.

پی نوشت ها :

